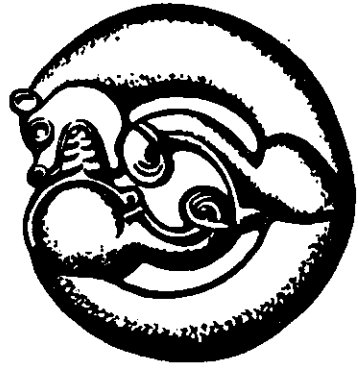

ПУБЛІКАЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

ЖІНОЧІ ПОЯСНІ АМУЛЕТИ ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

О. В. Бобровська

У статті розглядаються в типологічному, хронологічному, економічному, соціальному та етнографічному аспектах жіночі поясні амулети черняхівської культури.

Черняхівський жіночий убір, реконструйований за матеріалами кількасот поховальних комплексів¹, часто включає підвіски, які інтерпретуються в літературі як амулети². В інгумаціях вони фіксуються на ребрах, біля кісток рук або поміж стегнових кісток. Аналогічне розташування подібних амулетів, виявлених у сарматських похованнях Потисся, дозволило стверджувати, що вони входили до складу намиста, кріпилися до браслетів та поясів³. У населення черняхівської культури переважав останній спосіб носіння амулетів (рис. 1; Л). Тому вони визначаються як поясні та включають такі підвіски: кістяні пірамідальні, з мушлів моллюсків видів *Surraea panterina* та *Volinus brandaris* родини *Muricidae*⁴, а також зубів тварин (рис. 1, I a-d).

Феномен традиції поясних амулетів у носіїв черняхівської культури вимагає спеціального комплексного дослідження. У межах цієї роботи стисло охарактеризовані типологічний, хронологічний, економічний, соціальний та етнографічний аспекти даної проблеми. Всього автором задіяно 157 знахідок амулетів, що походять з 93 поховальних комплексів 41 могильника культури Черняхів-Синтана де Муреш (рис. 1, II). Їх комплектація припускає понад 20 варіантів. Найчисленнішими є поодинокі знахідки мушлів-підвісок та їх комбінації. Вони відомі в черняхівській культурі повсюдно. Втім, простежуються мікролокальні (у межах одного могильника) усталені сполучення підвісок. Так, наприклад, у похованнях Тиргшора найчастіше трапляються парні кістяні пірамідальні підвіски, а в могильниках Дністро-Дунайського межиріччя переважають набори з *Volinus brandaris*. Різноманітність комбінацій підвісок свідчить, очевидно, про те, що еталону подібних культових комплектів не існувало: окремі компоненти могли взаємозамінюватись та, скоріш за все, були тотожні за семантикою. Традиційним був спосіб носіння амулетів, а їх склад залежав від доступного споживачам асортименту підвісок.

Датування окремих поховань з поясними амулетами, пропоноване різними авторами має значні розбіжності. Так, за періодизацією черняхівської культури за О. О. Гей та І. А. Бажаном, вони відносяться до 2 періоду⁵, за О. В. Шаровим — до 3 горизонту⁶.

У поховальних комплексах з поясними амулетами простежуються стійкі взаємосполучення таких типів датуючих предметів: гребенів III типу за Г. Ф. Нікітіною⁷, тонкостінних скляних кубків з шліфованими овалами типу Ковалк за Г. Рау та конічних, подібних кубку з 35 поховання Гаврилівки⁸, двоскладових прогнутих під'язних фібул варіантів 2 і 3 серії Б, а також пряжок серій В, Г,

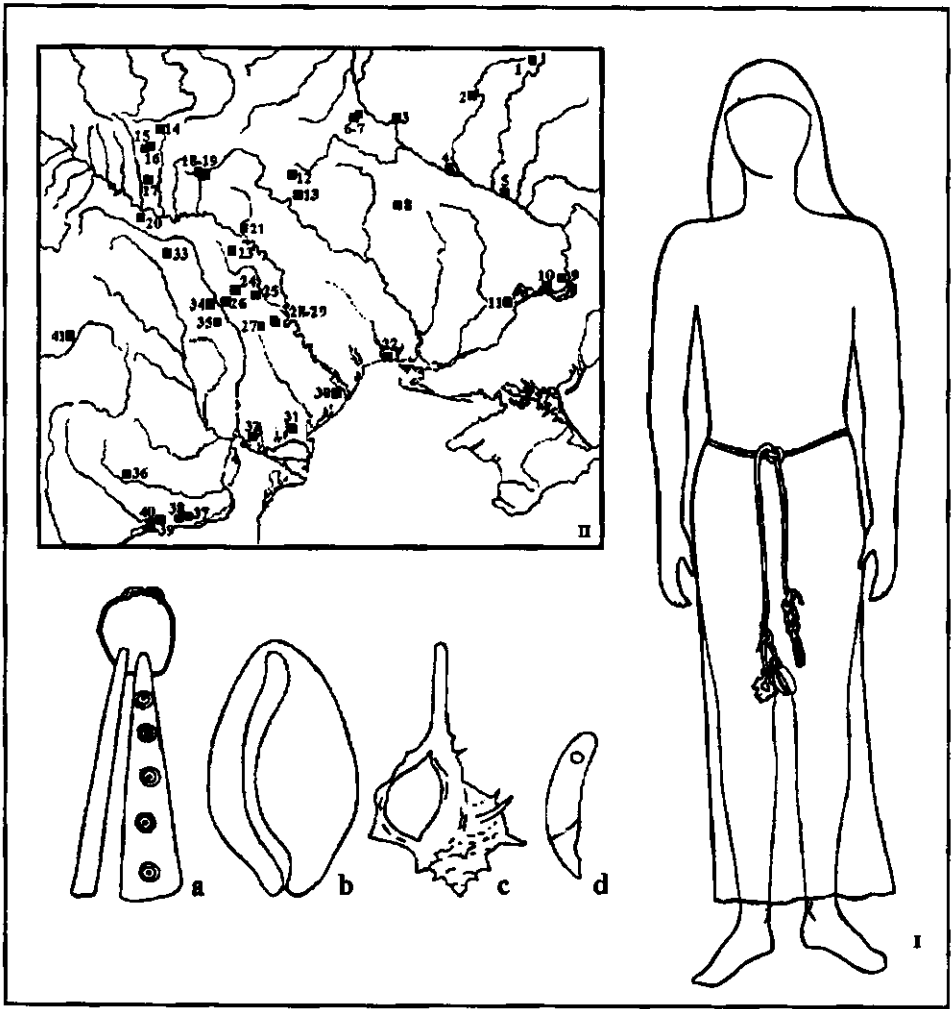

Рис. 1. I — поясні амулети черняхівської культури: а — кістяні пірамідки, б — мушлі молюсків виду *Surgaea pantergina*, с — мушлі молюсків виду *Bolinus brandaris* родини *Myticidae*, d — підвіски із зубів тварин. II — карта знахідок кістяних пірамідок, мушлі молюсків видів *Surgaea pantergina* та *Bolinus brandaris*, а також підвісок-іклів тварин у похованнях черняхівської культури третьої чверті IV ст.: 1 — Сад, 2 — Лохвиця, 3 — Переяслав-Хмельницький, 4 — Жовніне, 5 — Компанійці, 6 — Черняхів, 7 — Ромашки, 8 — Маслово, 9 — Ново-Олександрівка, 10 — Привільне, 11 — Гаврилівка, 12 — Скитка, 13 — Косанове, 14 — Бережанка, 15 — Чернелів-Руський, 16 — Романове Село, 17 — Увисла, 18 — Рідкодуби, 19 — Ружичанка, 20 — Одая, 21 — Віли Ярузькі, 22 — Коблеве, 23 — Надушита, 24 — Слобозія-Кишкерень, 25 — Брєвічень, 26 — Петрешть, 27 — Данчень, 28 — Балцаты, 29 — Будешти, 30 — Біленьке, 31 — Фурманівка, 32 — Нагірне II, 33 — Міюркань, 34 — Лецкань, 35 — Богданешть-Фалчіу, 36 — Тиргшор, 37 — Індепенденца, 38 — Спанцов, 39 — Куркань, 40 — Кесціоарель, 41 — Синтана де Муреш.

Д, Ж за Є. Л. Гороховським⁹ та, нарешті, двопластинчастих фібул. Перераховані предмети характеризують 4 фазу періодизаційної схеми черняхівської культури, розробленої Є. Л. Гороховським чи період СЗ/D1 за Я. Тейралом¹⁰. Таким чином, поясні амулети можуть виступати самостійними діагностами відносної хронології.

Єдиний комплекс, склад якого ніби «випадає» з встановленого хронологічного діапазону — поховання 29 могильника Ружичанка. Воно супроводжувалось прогнутими підв'язними фібулами варіанта Б 1, кістяним грєбнем варіанта В 1а I типу та фігурою в Є. Л. Гороховського¹¹ в списку поховань 2 фази відносної хронології культури. Можливій даті поховання не протирічить і стратиграфічна ситуація. Могила 29 перекривається безінвентарним похованням 27¹².

Втім, наявність поясних амулетів в даному комплексі, вважаю, може слугувати вагомим аргументом для додаткового уточнення його хронологічної позиції. По-перше, до складу поясного комплексу входила підвіска з мушлі *Bolinus brandaris*. Знахідки таких мушлів в ареалі черняхівської культури концентруються, головним чином, в зоні Нижнього Подністров'я, а комплекси з ними датуються не раніше пропонованої вище дати. Логічно припустити, що саме звідси вони потрапляли в різні регіони черняхівського ареалу. Інші можливі джерела надходження до регіону Західного Поділля цього виду мушлів досі не відомі. По-друге, сусіднє поховання — Ружичанка 28 — також включало культовий набір. Воно датується, напевно, не раніше 3 фази відносної хронології, оскільки вміщувало велику (довжиною 2,5 см) сердолікову намистину варіанту 15а за Є. М. Алексеевою¹³. Такі намистини були широко розповсюджені в черняхівській культурі та побутовали протягом всього періоду її існування. Однак, за моїми спостереженнями, великі екземпляри є відносно пізніми¹⁴. Як приклад можна навести комплекси, забезпечені надійними хронологічними показниками: Вікторівка 5, що містила в інвентарі двоскладові прогнуті підв'язні фібули варіанту 3, серія В, амфору інкерманського типу; Жовнине 26 — з двопластинчастими фібулами¹⁵. Крім того, такі намистини нерідко трапляються разом з поясними амулетами (Данчени 224, Компанійці 162, Тиргшор 75) і створюють цілісний блок показників відносної хронології.

Отже, відсутність прецедента знахідки поясних амулетів у похованнях першої генерації черняхівців, а також типовість набору цих амулетів для порівняно пізньої групи комплексів, вірогідно, дає підстави для постановки питання про зміну позиції цього комплексу в схемі відносної хронології черняхівської культури.

Абсолютна дата поховальних комплексів з поясними амулетами припадає приблизно на середину—третю чверть IV ст., що базується на цілому ряді археологічних та історичних фактів. Як зазначалось вище, характер комплектації культових наборів у першу чергу залежав від пропозицій ринку. Виробництво кістяних пірамідальних підвісок було налагоджено на території власне черняхівської культури. Це підтверджується знахідками їхніх напівфабрикатів серед матеріалів кісткорізних майстерень у Бирлад-Вале-Сяке в румунській Молдові та Великій Снітинці на Київщині¹⁶. Про значний попит на кістяні підвіски свідчить масовість і стандартизація ремісничої продукції, що відображається в характері цих виробів: стійкості форм, пропорцій, незначних коливаннях розмірів, уніфікації орнаменту. Мушлі моллюсків зазначених видів постачалися з місць їх видобування (басейнів Червоного та Середземного морів)¹⁷ з торговельними караванами на чорноморські чи дунайські ринки. Судячи з помітного скупчення античних імпортованих на черняхівських пам'ятках Північно-Західного Причорномор'я, населення цього регіону брало активну участь у торгівлі з римлянами¹⁸. Регіон Північно-Західного Причорномор'я характеризується також високою концентрацією знахідок амулетів-мушлів. Її епіцентром є могильники в пониззі Дністра та Дунаю з виразними сарматськими рисами поховального обряду¹⁹. Враховуючи означену вище відносну хронологію поховань з поясними амулетами, можна припустити, що поява тут одночасно значної кількості мушлів була пов'язана з торговельною акцією, дата якої відноситься до періоду 330/350—367 рр. Його нижній рубіж обумовлений політичною ситуацією на Дунаї та загалом в Причорномор'ї²⁰, що тривала аж до кінця III ст. Непрямим підтвердженням верхньої дати можуть слугувати як археологічні, так і історичні дані. З подіями 367—369 рр. — каральною експедицією імператора Валента проти візиготів Атанаріха — дослідники пов'язують тезаврацію скарбів римських монет у цьому регіоні²¹. Наслідком договору 369 р., який суттєво обмежував торговельні права варварів²², стало збіднення асортименту імпортованих виробів²³. Найімовірніше, мушлі потрапляли до черняхівського населення в період, що безпосередньо передував цим подіям.

Поясні амулети супроводжували жіночі інгумації з північною орієнтацією, що слід розглядати, очевидно, у зв'язку з культом родючості. Підтвердженням цих спостережень є знахідка підвіски з мушлі *Bolinus brandaris* разом з римським фалічним амулетом у готському похованні IV — початку V ст. з Баварії²⁴. Думка про таке значення підвісок-мушлів була висловлена Й. Вернером²⁵.

М. Шульце-Дьоррламм вважала, що виступаючи у сполученні, підвіски з різних видів мушлі не могли нести однакове змістовне навантаження. З *Bolinus brandaris* в античному світі отримували пурпур. Вони використовувались також у медицині — для виготовлення порошків та мазей від зубного болю та пухлин. Крім цілющих, їм приписувались і магичні якості оберегів від порчі. На думку дослідниці, готи, які мали значні торговельні зв'язки, відчували впливи античної духовної культури, пов'язані з забобонами та прикметами²⁶. Таку ж саму думку висловив і Г. Б. Федоров²⁷. Це припущення видається цікавим, але недостатньо переконливим. Очевидно, що обереги мали б використовуватись і чоловіками. Однак, немає жодного випадку знахідки амулетів з *Bolinus brandaris* в чоловічому похованні, визначеному антропологічно або за інвентарем.

Поява кістяних пірамідальних підвісок пов'язувалась з аналогом античного культу Геракла в германському пантеоні²⁸. Ймовірно, у такому випадку, «палиці Геракла-Тора» символізували мужність, силу та повинні були використовуватись чоловіками. Однак нема даних про знахідки пірамідальних підвісок у чоловічих інгумаціях. Втім, не виключено, що саме чоловікам належали кремації з такими прикрасами²⁹. Важко коректно пов'язати появу кістяних пірамідок з певною етнічною групою²⁹. Г. Діакону відмічав синхронне використання цих прикрас носіями різних етносів. Проте їх виникнення³⁰ та поширення комплексів амулетів з підвісками-мушлями *Surgaea panterina* він пов'язував з сарматським етнічним компонентом у черняхівській культурі³¹. Аналогічну думку висловлював і Г. Б. Федоров³².

Амулети з мушлі *Surgaea panterina* часто трапляються в дочерняхівський період у сарматів Потисся. Вони з'являються тут у другій половині II—III ст.³³. Значна концентрація та співпадання способу носіння амулетів в сарматських могилах Потисся вказаного періоду та черняхівських не залишає сумніву у спадковості цієї традиції. Однак реальний механізм її впровадження потребує всестороннього вивчення та осмислення. Оскільки між датами сарматських комплексів Потисся з *Surgaea*-амулетами та ранньочерняхівськими немає перерви, слід очікувати появу культових предметів серед особистих речей перших поколінь черняхівців. Однак, як відмічалось, в ранніх черняхівських похованнях мушлі відсутні. Не виявлені вони і в синхронних комплексах могильників Масломенської групи вельбарської культури, серед носіїв якої сарматський компонент визначений антропологічно³⁴.

Відсутність цих традиційних західносарматських культових предметів в ранньочерняхівських комплексах, імовірно, обумовлена суто економічними чинниками. Постачання мушлі в ареал черняхівської культури відбувалось за допомогою морської транзитної та дрібної посередницької торгівлі. Причому, судячи з концентрації знахідок римських імпортів вздовж течій судноплавних річок, місцеві торговці постачали товари переважно водними шляхами. Перерва в імпорті близькосхідних товарів, в тому числі популярних у варварів культових предметів була пов'язана з ослабленням інтенсивності морської торгівлі в період готських війн та воєнних дій на Дунаї³⁵. Таким чином, якщо датувати поховання з поясними амулетами не раніше середини IV ст., то момент їх появи в ареалі черняхівської культури припадає на першу половину IV ст., тобто період життя покоління, яке з'явилося на світ у десятиріччя економічної стабілізації.

Масове поширення поясних комплексів амулетів спостерігається саме в тих районах черняхівської культури, де виразно виявляється сарматська присутність³⁶. Очевидно, відродження цієї традиції у черняхівців відбулося під впливом двох важливих чинників: економічного та етносоціального. Наплив культових предметів був налагоджений завдяки стабілізації економіки в ареалі. Носіями згаданої традиції, скоріш за все, були нащадки сарматів, які входили до складу черняхівського суспільства.

У другій половині IV — на початку V ст. згадані амулети поширюються на захід та південний схід від основної зони їх концентрації в межах черняхівської культури³⁷.

Примітки

¹ *Tempelmann-Maczyńska M.* Strój kobiecej kultury wielbarskiej i jego powiązania z sąsiednimi obszarami // *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim.*— Lublin, 1988.— S. 205—220; *Tempelmann-Maczyńska M.* Das Frauentrachtzubehör des mittel- und osteuropäischen Barbaricums in der römischen Kaiserzeit.— Kraków, 1989.— S. 77—83; *Бобровська О. В.* З історії вбрання населення півдня Східної Європи у пізньоантичний період (за археологічними даними) // *УІЖ.*— 1999.— № 4.— С. 122—127.

² *Сымонович Э. А.* Магия и обряд погребения в черняховскую эпоху // *СА.*— 1963.— № 1.— С. 58, 59; *Винокур Й. С.* Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II—V ст. н. е. — К., 1972.— С. 137; *Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период.*— К., 1990.— С. 168.

³ *Vaday A. H.* Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok // *Antaeus. Nomenclationes ex Instituto archaeologico Academiae scientiarum Hungariae.* 17—18.— Budapest, 1989.— S. 58.

⁴ Визначення проводилися А. М. Шклярюком. Користуючись нагодою висловлюю йому щиро подяку за консультації. Інформація про видові особливості мушлів моллюсків зберігається в http://www.at.unisource.com/shells/shell_pages/Class_GASTROPODA.html.

⁵ *Гей О. А., Бажан И. А.* Хронология эпохи «готских» походов (на территории Восточной Европы и Кавказа).— М., 1997.— Рис. 57: 25.

⁶ О. В. Шаров відніс поховання з указаними амулетами до III фази могильника Данчени та IV фази могильника Ружичанка, що синхронізується з 3 горизонтом і датується в межах 310—360 рр. Див.: *Шаров О. В.* Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Данчени и проблема датировки черняховской керамики // *Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени.*— СПб., 1992.— Табл. III; VI:13, 78; IX.

⁷ *Никитина Г. Ф.* Гребни черняховской культуры // *СА.*— 1969.— № 1.— С. 147—159.— Рис. 1.

⁸ *Rau G.* Körpergräber mit Glasbeigaben des 4. nachchristlichen Jahrhunderts im Oder-Weichsel-Raum // *Acta praehistorica et archaeologica.*— 1972.— 3.— S. 167.

⁹ *Гороховский Е. Л.* Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // *Труды V Международного конгресса археологов-славистов.* В 4-х т.— К., 1988.— Т. 4.— С. 35, 42; *Гороховский Е. Л.* Хронология ювелирных изделий первой половины I тысячелетия н. э. лесостепного Поднепровья и Южного Побужья.— Автореф. дисс. ... канд. ист. наук.— К., 1988.— С. 8—16.

¹⁰ *Гороховский Е. Л.* Хронология черняховских могильников...— С. 44—46; *Tejral J.* Neue Aspekte der frühvölkerwanderungszeitlichen Chronologie im Mitteldonauraum // *Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum.*— Brno, 1997.— S. 321—392.

¹¹ *Гороховский Е. Л.* Хронология черняховских могильников...— С. 45.

¹² *Винокур И. С.* Ружичанский могильник // *Могильники черняховской культуры.*— М., 1979.— С. 121.

¹³ *Алексеева Е. М.* Античные бусы Северного Причерноморья // *САИ.*— 1982.— Вып. Г1-12.— С. 17.— Рис. 39, 22.

¹⁴ *Бобровська О. В.* До питання про черняхівські «відерцеподібні» прикраси // *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян.*— Київ—Львів, 1997.— С. 99.— Рис. 1, II.

¹⁵ *Симонович Е. О.* Перший черняхівський могильник в Північному Причорномор'ї // *Археологія.*— 1966.— Т. XX.— Рис. 2, 7; *Рутковская Л. М.* Археологические памятники IV—V вв. в районе Кременчугского моря (Украина) // *Slowenska archaeologia.*— 1979.— Т. XXVII/2.— С. 325.— Рис. 10, I.

¹⁶ *Palade V.* Centrul mestesu găresc de preluare a cornului de cerb de la Birlad-Valea Seacă, datind din secolul al IV-lea e.n. // *Studii și comunicari de istorie a civilizației populare din Romania (Sibiu).*— 1981.— 1.— P. 179—215; *Магомедов Б. В.* Велика Снітинка 2 — поселення гребінників III—IV ст. н. е. // *Стародавнє виробництво на території України.*— К., 1992.— С. 94—116.— Рис. 8.

¹⁷ *Славяне Юго-Восточной Европы...*— С. 418.

¹⁸ Це, між іншим, підтверджує і такий факт. За свідченням Фемістія — безпосереднього учасника походу імператора Валента 367—369 рр., — римських офіцерів прикордонної армії було викрито у незаконному привласненні зерна, що постачалося імперією для утримання війська, з метою наступної торгівлі ним з варварами. *Themist. Or.*, X, 136.

¹⁹ *Росохацький А. А.* К изучению могильников и погребального обряда племен ЧК Булжакской степи // История и археология Нижнего Подунавья. Тезисы докладов. — Рени, 1989. — С. 90—92; *Гудкова А. В., Росохацький А. А., Фокеев М. М.* Работы на могильнике черняховской культуры Нагорное II в 1993 г. // Археологичні дослідження в Україні 1993 р. — К., 1997. — С. 42, 43. Сердечно дякую О. В. Гудковій та О. А. Росохацькому — авторам розкопок могильників Біленьке та Нагірне II — за люб'язно надану можливість ознайомитись з їхніми матеріалами.

²⁰ *Моммзен Т.* История Рима. Провинции от Цезаря до Диоклетиана — СПб., 1995. — Т. V. — С. 166—173; *Хайрединова Э. А.* Боспор и морские походы варваров второй половины III в. н. э. // МАИЭТ. — 1994. — Вып. 4. — С. 517—527 (див. цитовану літературу).

²¹ *Столярик Е. С.* Римская монета в Северо-Западном Причерноморье // Археологические памятники степей Поднепровья и Подунавья — К., 1989. — С. 48.

²² *Буданова В. П.* Готы в эпоху Великого переселения народов. — М., 1990. — С. 151.

²³ *Столярик Е. С.* Указ. соч. — С. 48.

²⁴ *Schulze-Dörrlamm M.* Gotische Amulette des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr. // *Archeologisches Korrespondenzblatt.* — 1986. — 16. — Abb. 5.

²⁵ *Werner J.* Herkuleskeule und Donar-Amulett // *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz.* — 1966. — 11. — 179 ff.

²⁶ *Schulze-Dörrlamm M.* Op. cit. — S. 350.

²⁷ *Федоров Г. Б., Рошаль М. Г.* Раскопки черняховского могильника у с. Балшата // Археологические исследования в Молдавии (1974—1976 гг.). — Кишинев, 1981. — С. 103.

²⁸ *Werner J.* Op. cit.

²⁹ Античні амулети — «палиці Геракла» відомі у Неаполі Скіфському // Археология СССР. Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время. — М., 1989. — Рис. 41, 30.

³⁰ *Diaconu Gh.* Despre pandantivele prismatice de os din necropola de la Tîrșor // *SCIV.* — 1962. — Т. XIII. — Р. 444. На підтвердження своєї думки Г. Діакону посиляється на знахідку ніби аналогічної підвіски з сарматського могильника Аккермень. Але це непорозуміння: підвіски пірамідальної форми із синього скла виявлені в основному (скіфському) похованні № 2 кургану 16 курганної групи Аккермень I. Див.: *Вязьмитина М. І.* Сарматські поховання в долині р. Молочної // АП УРСР. — 1960. — Т. VIII. — Рис. 34, 15.

³¹ *Diaconu Gh.* Spätsarmatische elemente in der Sîntana de Mureș-Tschernjachow kultur // *Dacia.* — 1966. — Т. X. — Р. 357—364.

³² *Федоров Г. Б., Рошаль М. Г.* Указ. соч. — С. 103.

³³ *Parducz M.* Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III // *Archaeologia Hungarica.* — 1950. — XXX. — S. 12, 17, 19, 23, 24, 27, 31, 35. — Т. XXII:11, XLVII:4, LVI:1, LXIX:12, LXXIII:1-3, LXXIX:19, LXXXIV:15, C, CXXIX:8; *Vaday A. H.* Ein «Barbarisches» skelettgrab von Zagyarékas (Komitat Szolnok) // *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften*, 1974/75. — 1976. — 5. — S. 84, 85; *Vaday A. H.* Sarmatisches Gräberfeld in Törökszentmiklós-Surján-Újtelep // *Acta Archaeologica.* — 1985. — Т. XXXVII. — S. 370, 371. — Abb. 8: 10, 12, 13; *Vaday A. H.* Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok // *Antaeus communicationes ex Instituto archaeologico academiae scientiarum Hungariae.* 17—18. — Budapest, 1989. — S. 58. — Abb. 7. — Taf. 91:13; 140:1,3,4; 149:8; 153:6,10; 157:5.

³⁴ *Сегеда С. П., Козак-Зышман В.* Одонтологические исследования краниологических серий из могильников черняховско-вельбарского типа юго-востока Польши // Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н. э. — V в. н. э. — Тирасполь, 1994. — С. 264.

³⁵ *Моммзен Т.* Указ. соч. — С. 166—173.

³⁶ Так, наприклад, можна пригадати поховання 224 могильника Данчени з бісером біля кісток ніг, Інделпенденца 19 — з бронзовим ножним браслетом, п. 84 з могильника Маслове з

підсипкою фарбою, поховання, здійснені в підбоях та катакомбах (Біленьке, Коблеве, Нагорне, Фурманівка). У деяких випадках це підтверджено антропологічно. Зокрема, вибірки лівобережних пам'яток, зокрема могильника Сад включають сарматський морфологічний компонент. Присутність сарматського компонента поміж населення Пруто-Дністровського межиріччя не виключала й М. С. Великанова: *Великанова М. С. Палеоантропология Прутско-Днестровского междуречья.*— М., 1975.— С. 90.

³⁷ Див. наприклад: *Веймарн Е. В., Айбабин А. И.* Скалистинский могильник.— К., 1993.— Рис. 74, 19; *Istvánovits E.* Das Gräberfeld aus dem 4.-5. Jahrhundert von Tiszadob-Sziget // *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae.*— 1993.— 45.— P. 131.— Abb. 8; *Svoboda B.* Čechy v době stěhování národů — Praha, 1965.—Tab. XIII:11, LXXVIII:7, XCIV:17, XCVI:13, CX:14; *Schulze-Dörrlamm M.* Op. cit.— Abb. 2:13—15.

О. В. Бобровская

ЖЕНСКИЕ ПОЯСНЫЕ АМУЛЕТЫ ЧЕРНЯХОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В женском уборе черняховской культуры широкое распространение получили комплекты амулетов, состоящие из костяных пирамидальных подвесок, раковин *Cypraea pantarina* и *Bolinus brandaris* семейства *Murgicidae*, а також зубов животных. Дата комплексов с поясными амулетами — середина — третья четверть IV в. Их попадание в ареал черняховской культуры обусловлено стабилизацией морской торговли после завершения «готских» войн, а также, вероятно, присутствием среди ее носителей потомков западных сарматов.

О. В. Bobrovska

FEMALE WAIST AMULETS OF THE CHERNIAKHIV CULTURE

The sets of amulets containing the shells *Cypraea pantarina* and *Bolinus brandaris*, bone pyramidal pendants and fangs. The sets are dated from the mid/third quarter of the fourth century. Their appearance within the Cherniakhiv's territory is quite explainable in terms of stabilization of sea trade in the aftermath of the «Goths' wars»; the fact that there were some descendants of the Western Sarmatians within the Cherniakhiv community also contributes to the explanation.

КИЇВСЬКИЙ ГОРИЗОНТ ПОСЕЛЕННЯ ГЛЕВАХА

Р. В. Терпиловський

До наукового обігу вводяться матеріали нижнього шару поселення Глеваха на Київщині, розташованого на межі київської та черняхівської культур.

Складність історико-культурної ситуації на Київщині у пізньоримський час, полягає у прикордонному характері цієї території, на якій взаємодіяли північна київська та південна черняхівська культури. Вперше її комплекси в межах однієї пам'ятки були достовірно зафіксовані на поселенні Глеваха, що дозволило по-новому розглянути цю проблему. Щодо нижнього горизонту поселення у літературі висловлено два погляди. На думку автора, він є київським¹. О. В. Петраус-

© Р. В. ТЕРПИЛОВСЬКИЙ, 1999